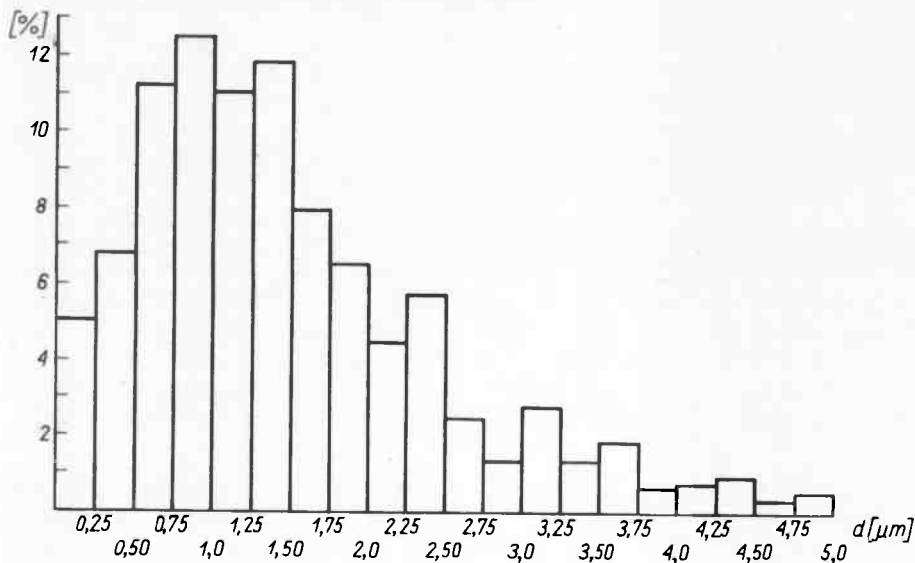

Badanie wpływu ziarnistości proszku wolframu i ciśnienia prasowania na skurcz i gęstość spieku WNi1 i WCu2ONi3

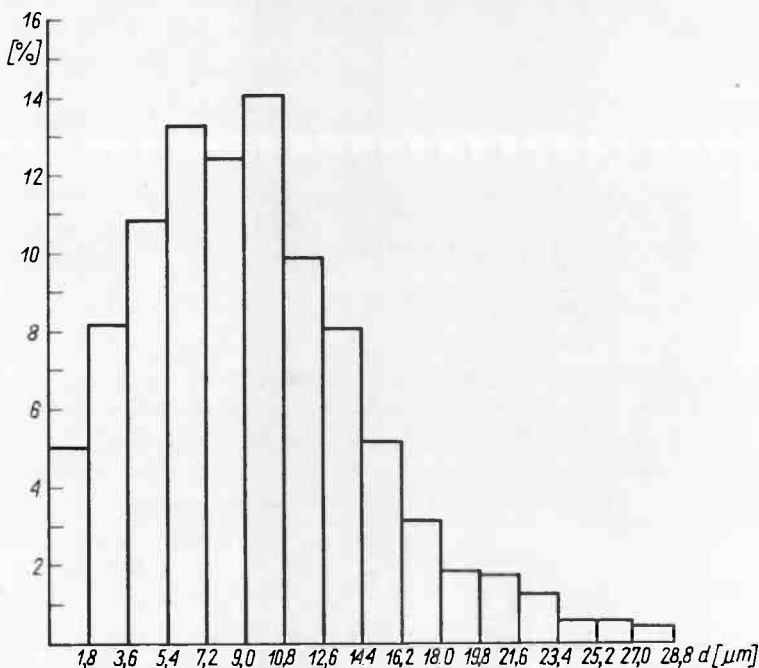
W przemyśle elektronicznym i elektrotechnicznym często stosuje się materiały, w których podstawowym składnikiem jest wolfram z różną zawartością miedzi. Z danych literaturowych [1,2,4,5,6] wiadomo, że wielkość ziaren proszków metali używanych jako materiał wyjściowy ma bardzo duży wpływ na przebieg procesu spiekania, a także na własności fizykomechaniczne gotowego wyrobu. Jednakże dane te odnoszą się najczęściej do spieków jednoskładnikowych i mają charakter ogólny. J. Avery [6] podaje, że przy zastosowaniu drobnoziarnistego proszku wolframu otrzymuje się wyższą gęstość spieku w porównaniu z proszkiem średnioziarnistym. Wyniki tych badań odnoszą się jedynie do czystego wolframu. Autor nie podaje konkretnych wartości zarówno wielkości ziarna proszku, jak i gęstości spieków.

W niniejszej pracy badano wpływ wielkości ziarna^{1/} materiału podstawowego, jakim w tym przypadku jest wolfram, oraz różnego ciśnienia prasowania na wielkość skurczu i gęstość spieku WNi1 i WCu2ONi3.

Rys. 1. Rozkład wielkości ziarn proszku wolframu - I frakcja

^{1/} Autor pracy pod ogólnie stosowanym określeniem "wielkość ziarno proszku" rozumie "wielkość cząstki proszku", ponieważ na ogół nie można mieć całkowitej pewności, że mierzone są pojedyncze ziarna, a nie ich konglomeraty.

Rys. 2. Rozkład wielkości ziarn proszku wolframu - II funkcja

Do badań użyto następujących proszków metalicznych:

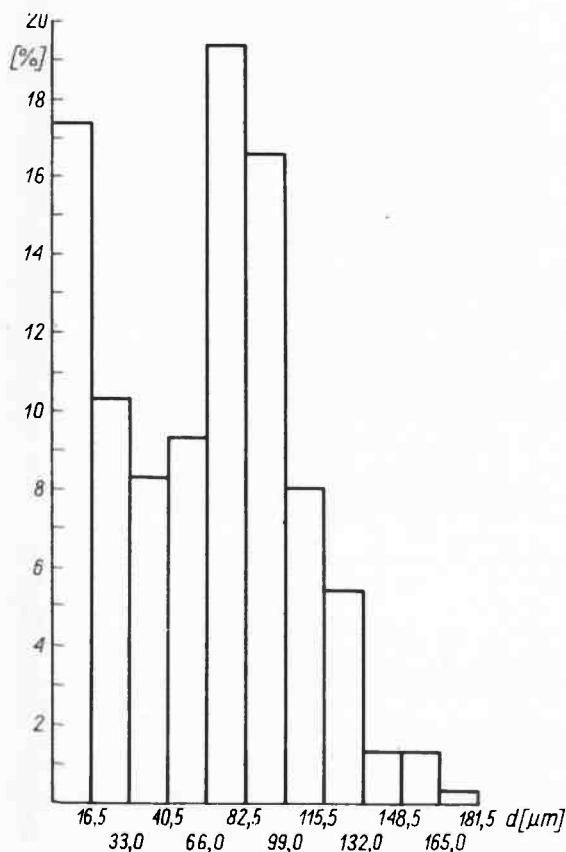
- wolframu o trzech różnych frakcjach przedstawionych na rys. 1,2,3 i o gęstości usypowej odpowiednio: $0,90 \text{ g/cm}^3$, $4,63 \text{ g/cm}^3$, $5,20 \text{ g/cm}^3$;
- niklu o rozkładzie wielkości ziarn przedstawionym no rys. 4 i gęstości usypowej $1,94 \text{ g/cm}^3$;
- miedzi o ziarnistości przedstawionej na rys. 5 i o gęstości usypowej $1,08 \text{ g/cm}^3$.

Badanie rozkładu wielkości ziarn proszków prowadzono na urządzeniu typu Quantimet 720 o zdolności rozdzielczej $0,1 \mu\text{m}$ przy maksymalnym powiększeniu 1000x. Przy określaniu wartości średniej błąd pomiaru na tym urządzeniu wynosi około 8%. Przed pomiarem wielkości ziarn proszków proszki te rozseparowywano metodą fleshingu opracowaną w ONPMP przez R. Izbanera [10] i następnie наносzono na płytkę szklaną. Tak przygotowany preparat badano na urządzeniu typu Quantimet 720.

Jak widać z wykresów /rys. 1 - 5/ proszek niklu i miedzi ma zbliżoną wielkość ziaren, natomiast poszczególne frakcje wolframu różnią się między sobą dość wyraźnie. W I frakcji największy udział procentowy mają ziarna w zakresie od $0,5 \mu\text{m}$ do $1,5 \mu\text{m}$, w II frakcji - od około $4 \mu\text{m}$ do $13 \mu\text{m}$, w III frakcji - od $66 \mu\text{m}$ do $100 \mu\text{m}$. W dalszej części pracy używane będzie określenie proszku wolframu odpowiednio: I, II i III frakcja.

Praca prowadzona była w dwóch etapach. W pierwszym etapie badań stosowano mieszaninę proszku wolframu /trzy różne frakcje/ z niklem metalicznym /1% wagowo/ dodawanym w celu aktywowania procesu spiekania [8, 9]. Dokładnie wymieszane

proszki prasowano na precyzyjnej prasie mechanicznej pod ciśnieniem od $0,98 \text{ GN/m}^2$ / 1 T/cm^2 / do $4,90 \text{ GN/m}^2$ / 5 T/cm^2 /. Proszki prasowano dwustronnie w matrycach stalowych [12].

Rys. 3. Rozkład wielkości ziarn proszku wolframu - III frakcja

Q_2 - masa badanego spieku w cieczy w g,
 d_p - gęstość powietrza w określonej temperaturze i ciśnieniu w g/cm^3 ,
 d_c - gęstość cieczy w określonej temperaturze i ciśnieniu powietrza w g/cm^3

Jak widać z rysunków 6 i 7, wpływ ciśnienia prasowania na gęstość spieku WNiI jest tym wyraźniejszy, im większe są ziarna wolframu /rys. 6/. Skurcz podczas spiekania, w miarę zwiększania ciśnienia prasowania, jest tym mniejszy, im większe są ziarna wolframu /rys. 7/. Spieki z drobnoziarnistego wolframu /I frakcja/ mają gęstość rzędu 96% gęstości teoretycznej, przy czym wpływ ciśnienia prasowania jest mniejszy /różnica gęstości 1,5% między ciśnieniem $0,98 \text{ GN/m}^2$ i $4,90 \text{ GN/m}^2$ / w porównaniu ze spiekami z gruboziarnistego wolframu. Przy użyciu gruboziarnistego wolframu /III frakcja/ gęstość zmienia się od 51% gęstości teoretycznej - przy ciśnieniu prasowania

Sprasowane tabletki o wymiarach $\phi 18 \times 10 \text{ mm}$ poddawano procesowi spiekania w atmosferze czystego i suchego wodoru w temperaturze około 1870K w przeciągu 1 godziny. Temperaturę i czas spiekania dobrano korzystając z pracy [3]. Wyniki pomiaru stosunku gęstości spieku $/d_s/$ do gęstości teoretycznej $/d_t/$,

$$K = \frac{d_s}{d_t} \cdot 100\% \quad /1/$$

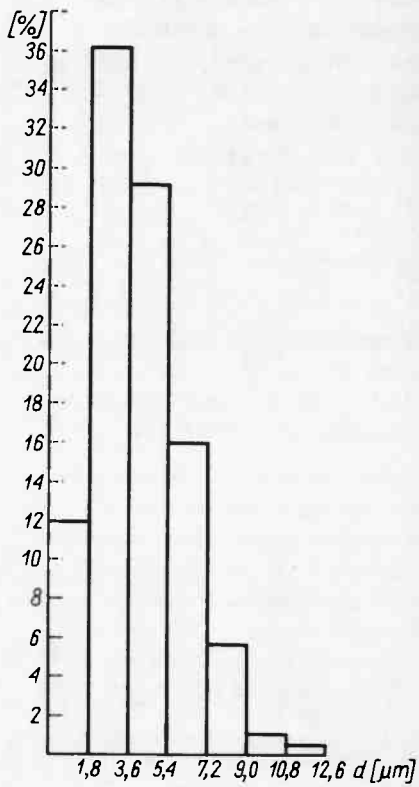
oraz wartość skurczu promieniowego E_r w zależności od ciśnienia prasowania i wielkości ziarn wolframu przedstawiono na rys. 6 i 7.

Wartość skurczu promieniowego E_r po przeprowadzonym procesie spiekania określano geometrycznie [3]. Natomiast gęstość spieków określano metodą hydrostatyczną na wadze hydrostatycznej typ 2400 firmy Sartorius, prowadząc obliczenia według wzoru 2 [11]:

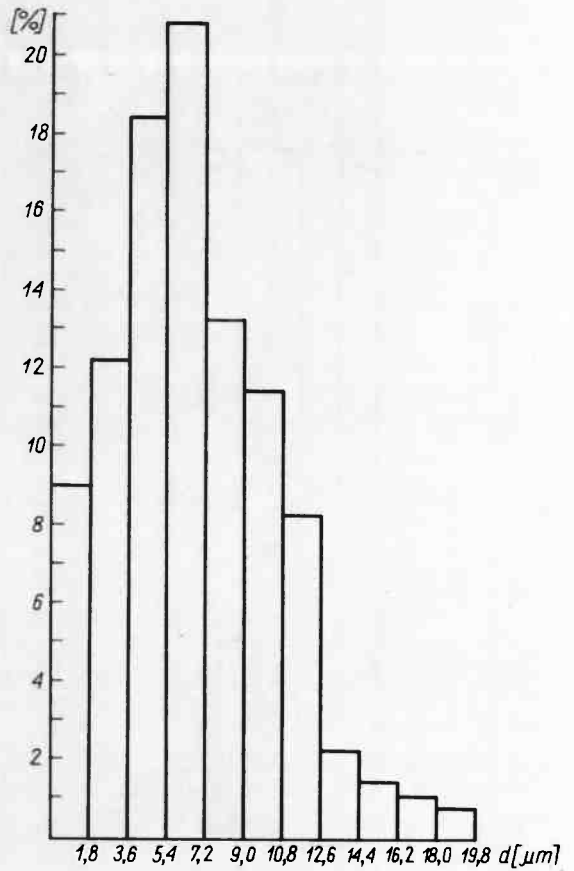
$$d_s = \frac{Q_1 d_c - Q_2 d_p}{Q_1 - Q_2} \quad /2/$$

gdzie: d_s - gęstość badanego spieku w g/cm^3 ,

Q_1 - masa badanego spieku w powietrzu w g,

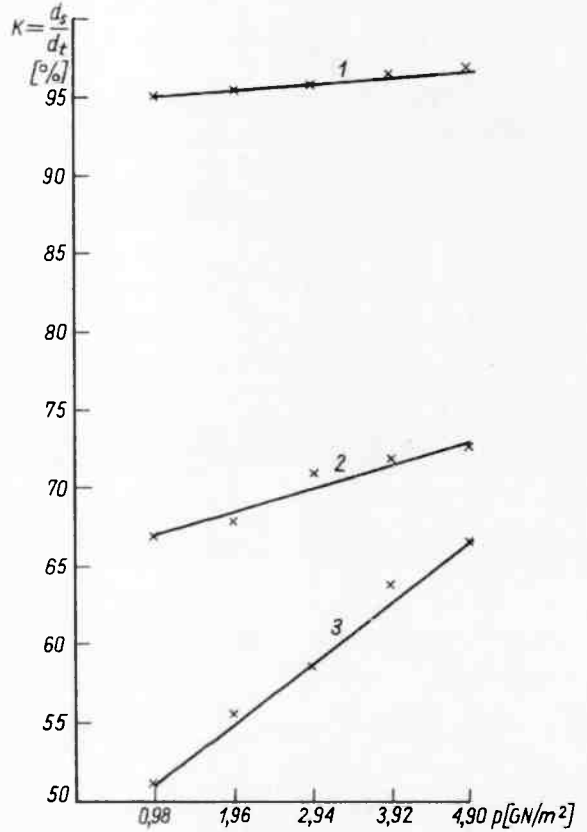

Rys. 4. Rozkład wielkości ziaren proszku niklu

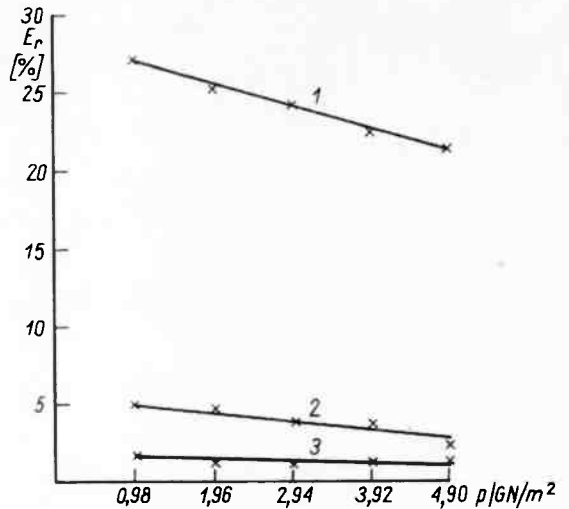

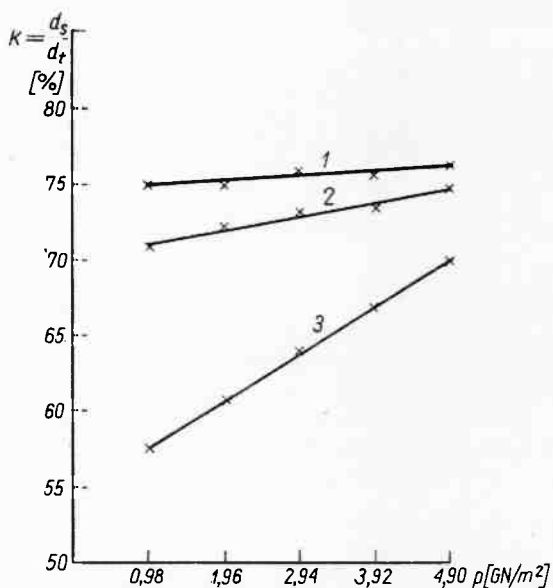
Rys. 5. Rozkład wielkości ziaren proszku miedzi

Rys. 6. Wpływ ciśnienia prasowania na stosunek K , przy różnej wielkości ziaren proszku wolframu, po spiekaniu WNi1 w temperaturze 1870°K - 1 godz., 1 - I frakcja wolframu, 2 - II frakcja wolframu, 3 - III frakcja wolframu

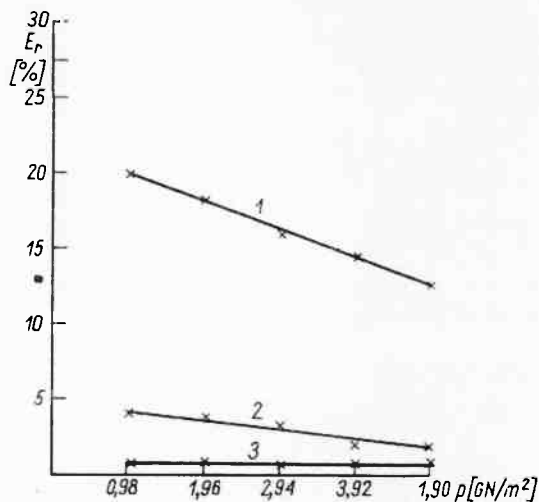

Rys. 7. Wpływ ciśnienia prasowania na wielkość skurczu promieniowego E_r , przy różnej wielkości ziaren proszku wolframu, po spiekaniu WNi1 w temperaturze 1870°K - 1 godz., 1 - I frakcja wolframu, 2 - II frakcja wolframu, 3 - III frakcja wolframu

Rys. 8. Wpływ ciśnienia prasowania na stosunek K , przy różnej wielkości ziaren proszku wolframu, po spiekaniu $WCu20Ni1$ w temperaturze $1870^{\circ}K$ - 1 godz. 1 - I frakcja wolframu, 2 - II frakcja wolframu, 3 - III frakcja wolframu

Rys. 9. Wpływ ciśnienia prasowania na wielkość skurczu promieniowego E_r , przy różnej wielkości ziaren proszku wolframu, po spiekaniu $WCu20Ni1$ w temperaturze $1870^{\circ}K$ - 1 godz. 1 - I frakcja wolframu, 2 - II frakcja wolframu, 3 - III frakcja wolframu

$0,98 \text{ GN/m}^2$ - do około 67% - przy ciśnieniu prasowania $4,90 \text{ GN/m}^2$. Różnica wielkości skurczu natomiast, w zależności od ciśnienia prasowania, przy spiekach z drobnoziarnistego wolframu jest większa /około 6%/ niż przy spiekach z gruboziarnistego wolframu /około 0,5%/.

W drugim etapie badań obserwowano wpływ ziarnistości proszku wolframu i ciśnienia prasowania na wartość K i skurcz promieniowy w spiekach - oznaczonych w pracy WCu2ONi1 - o następującym składzie chemicznym określonym wagowo:

Cu - 20%,
Ni - 1%,
W - reszta.

Parametry technologiczne otrzymywania spieków WCu2ONi1 zachowano takie same jak w przypadku spieków WNi1 .

Wyniki pomiarów wartości K i skurczu po przeprowadzonym procesie spiekania przedstawiono na rys. 8 i 9.

Jak widać z wykresów, także w przypadku dodania 20% wag. Cu do mieszaniny proszków WNi1 można zaobserwować wpływ ciśnienia prasowania i ziarnistości wolframu na zmianę gęstości i skurczu spieków. Charakter i układ prostych jest podobny do prostych otrzymanych po spiekaniu WNi1 .

Przy spiekaniu tabletek WCu2ONi1 gęstość ich jest mniejsza niż w przypadku tabletek WNi1 /około 96% - rys. 6/ i wynosi około 76% gęstości teoretycznej przy użyciu drobnoziarnistego proszku wolframu /rys. 8/. Natomiast przy użyciu gruboziarnistego proszku wolframu gęstość spieków WCu2ONi1 jest większa niż dla składu WNi1 i mieści się w granicach od 57% /przy ciśnieniu prasowania $0,98 \text{ GN/m}^2$ / do 70% /przy ciśnieniu $4,90 \text{ GN/m}^2$ / gęstości teoretycznej /rys. 8/. Tak więc spieki z gruboziarnistego proszku wolframu osiągają wyższą gęstość w przypadku dodania do nich 20% wag. Cu.

Rozpatrując zmianę skurczu promieniowego E_r wyprasek podczas procesu spiekania łatwo jest zauważyć, że tabletki wykonane z drobnoziarnistego proszku wolframu o składzie WCu2ONi1 kurczą się w znacznie mniejszym stopniu w porównaniu z tabletkami WNi1 . Skurcz ten jest uzależniony od ciśnienia prasowania i przy ciśnieniu $0,98 \text{ GN/m}^2$ wynosi 20%, a przy ciśnieniu $4,90 \text{ GN/m}^2$ - 12,5%, podczas gdy dla składu WNi1 odpowiednio wynosi 27% i 21%. Przy zastosowaniu gruboziarnistego proszku wolframu różnica wielkości skurczu pomiędzy składem WCu2ONi1 i WNi1 jest bardzo mała i praktycznie nie obserwuje się wpływu ciśnienia prasowania na zmianę E_r .

WNIOSKI

Przeprowadzone badania nad określeniem wpływu wielkości ziarna proszku wolframu i ciśnienia prasowania na skurcz i gęstość spieków WNi1 i WCu2ONi1 pozwoliły ustalić konkretne wartości tych zależności. Stwierdzono, że:

- wzrost gęstości, w miarę wzrostu ciśnienia prasowania od $0,98 \text{ GN/m}^2$ do $4,90 \text{ GN/m}^2$, w spiekach wykonanych z drobnoziarnistego wolframu /I frakcja/ wynosi od 95% gęstości teoretycznej do około 96,5%, tj. 1,5%, a w przypadku gruboziarnistego wolframu /III frakcja/ od 51% do około 67%, tj. 16% /rys. 6/. Różnica wielkości skurczu promieniowego, w zależności od ciśnienia prasowania, w spiekach z drobnoziarnistego wolframu jest większa /około 6%/ niż w spiekach z gruboziarnistego wolframu /około 0,5%/ - rys. 7;

- skurcz promieniowy wyprasek o składzie $WCu20Ni$ wykonanych z drobnoziarnistego wolframu przy ciśnieniu prasowania $0,98 \text{ GN/m}^2$ wynosi 20%, a przy ciśnieniu $4,90 \text{ GN/m}^2$ - 12,5%. Przy zastosowaniu gruboziarnistego wolframu wartość skurczu promieniowego wynosi około 1% i praktycznie nie obserwuje się wpływu ciśnienia prasowania na zmianę E_T /rys. 9/;

- dodatek miedzi w ilości 20% wag do WNi powoduje obniżenie gęstości spieków wykonanych z drobnoziarnistego wolframu i podwyższenie gęstości spieków wykonanych z gruboziarnistego proszku wolframu /rys. 8/ w porównaniu z tymi wielkościami otrzymanymi po spiekaniu WNi /rys. 6/.

Literatura

1. Rutkowski W.: Metalurgia proszków w nowoczesnej technice, Wyd. Śląsk, 1963.
2. Stolarz S., Rutkowski W.: Wolfram i molibden, PWT, Warszawa 1961.
3. Lejbrandt M., Kaliszuk K.: Badania nad otrzymaniem szkieletu wolframowego przeznaczonego do nasycania, Mat. Elektroniczne, 2, 1973.
4. Agte C., Vacek J.: Wolfram a molibden, Praha 1954.
5. Jones W.D.: Fundamental Principles of Powder Metallurgy, London 1960.
6. Avery J.W., Smithells C.J., Pitkin W.R.: Grain Growth in Compressed Metal Powder. K.Inst. Metals, 38, 85-97, 1927.
7. Izbaner R.: Informacja koleżeńska.
8. Adamczak Sz., Aleksanderek Fr.: Wytwarzanie części maszyn z proszków metali, WNT, Warszawa 1964.
9. Герузин Я.Е.: Физика спекания, Наука, Москва 1967.
10. Самсонов Г.В., Яковлев В.И.: Активированное спекание вольфрама с присадками никеля, Порошковая металлургия, 8, 1967.
11. Папичкина В.В.: Об активированном спекании вольфрама с малыми добавками никеля, Порошковая металлургия, 2, 1967.
12. Яковлев Б., Калишук К., Лейбрандт М.: Исследование активированного спекания вольфрамового порошка с целью получения пористых структур, II Национальная конференция на тему металлокерамических конструкционных изделий.
Materiały konferencyjne, Varna 1972.